

‘Vertel het door, ik ben er straks niet meer’

Holocaust-overlevende en kleindochter SS’er geven samen gastles

Achtergrond - 27 februari 2020 - Auteur: Lynn Stroo

Het is geen voordehandliggende vriendschap, die van een Holocaust-overlevende en een kleinkind van een kampcommandant. Maar Eva Weyl (84) en Anke Winter (54) bewijzen dat het kan. Samen spreken ze op scholen in Duitsland met een duidelijke boodschap: “Jullie hebben de verantwoordelijkheid de toekomst beter te maken.”

Het is een regenachtige februari-ochtend in Hünxe, een kleine gemeente in Noordrijn-Westfalen. In de Gesamtschule staat de aula vol met bijna driehonderd stoelen. Op een powerpointpresentatie is een rijtje jaartallen uit de Tweede Wereldoorlog te zien. Hier wordt vandaag geen gewone geschiedenisles gegeven. Voor het eerst komt een *Zeitzeuge*, die het zelf heeft meegemaakt, vertellen over de Jodenvervolging. Als de bel gaat, stromen leerlingen van 14 tot 19 jaar met veel rumoer de zaal binnen. Eva Weyl begint te praten en het is plotseling muisstil.

Weyl, kind van Joodse ouders die vlak voor de Tweede Wereldoorlog uit Duitsland naar Nederland vluchtten, zat als jong meisje bijna drieëneenhalf jaar gevangen in kamp Westerbork in Drenthe. Westerbork stond bekend als ‘voorportaal van de hel’: het was een doorvoerkamp naar concentratiekampen als Auschwitz en Sobibor in Polen. De nazi’s zetten tussen 1942 en 1945 107.000 Joden op transport naar het Oosten. Slechts 5000 van hen overleefden. Weyl en haar ouders bleven in Westerbork en maakten daar wonder boven wonder de bevrijding mee.

Missie

“Jullie zijn niet verantwoordelijk voor deze geschiedenis”. Weyl begint met een nadrukkelijke boodschap aan de Duitse scholieren. “Maar jullie zijn wel verantwoordelijk voor wat er nu mee gebeurt. Wie de geschiedenis niet kent, kan er ook niets mee doen. Jullie hebben de plicht erover te praten en te zeggen: nooit meer oorlog! Ik ben er straks niet meer.” Het is Weyls missie over de Holocaust te vertellen. Ze woont in Amsterdam, maar rijdt bijna maandelijks naar Duitsland voor lezingen op scholen. Dat doet ze al negen jaar en “rijdt alles zelf”, vertelt ze trots.

'In het kamp was een schijnwereld gecreëerd om de gevangenen rustig te houden'

In de aula in Hünxe luisteren de leerlingen vol aandacht als Weyl vertelt over het leven in Westerbork. “Voor mij is het niet moeilijk om erover te praten, ik werd als zesjarig meisje onwetend gehouden. Toen we in 1942 bij het kamp kwamen, pakte de nazi’s alle waardevolle spullen af. Mijn moeder was slim en verstopte onze diamanten in de stoffen knopen van mijn mantel. Met een pop in mijn armen ging ik zo naar binnen.” Weyl steekt haar hand in de lucht en wijst naar een glinsterende ring. “Dit zijn de diamanten. De ring kreeg ik van mijn moeder op mijn zestigste verjaardag. Pas toen hoorde ik het verhaal erachter.”

Schreibtischmörder

De vader van Weyl had goed werk in het kamp, daarom werden ze niet op transport gezet. “Een geluk”, vertelt Weyl, “want in Westerbork was in tegenstelling tot andere kampen van de nazi’s genoeg te eten en niemand werd vermoord. Ik ging gewoon naar school. De ergste straf die je kon krijgen was op transport gezet worden, maar niemand wist precies waarnaartoe.” In het kamp was een schijnwereld gecreëerd om de gevangenen rustig te houden, legt Weyl uit. “We gingen zelfs naar cabaretvoorstellingen. De kampcommandant zat ook gewoon in de zaal. Tegelijkertijd vertrokken elke week treinen vol mensen. Op een dag was mijn vriendinnetje Mirjam niet meer in de klas. Ik snapte het niet, maar voelde geen angst.”

Dan is het woord aan Anke Winter, kleindochter van SS'er Albert Konrad Gemmeker. Hij was de kampcommandant van Westerbork. Winter heeft zichtbaar meer moeite om over deze geschiedenis te praten. Ze zucht. “Mijn grootvader was

een *Schreibtischmörder* (schrijftafelmoordenaar). Van achter zijn bureau maakte hij de Holocaust mogelijk door de transportlijsten op te stellen, zonder schuldgevoel. Hij heeft altijd volgehouden dat hij niet wist wat er met de mensen gebeurde die hij op de trein zette. Maar dat geloof ik niet.”

Familiegeschiedenis

Sinds de zomer van 2019 spreekt Winter samen met Eva Weyl op Duitse scholen. Als lerares op een basisschool geen onbekend terrein voor de Duitse. “Pas sinds ik hier openlijk over vertel, ben ik me bewust van mijn familiegeschiedenis. Ik weet er sinds mijn 14e van, maar ik heb het altijd voor me uitgeschoven. Ik herinner me mijn opa in zijn kleine appartementje in Düsseldorf. Geen hartelijke man, altijd bang om nog vervolgd te worden”, vertelt Winter aan de leerlingen. “Het emotioneert me elke keer als ik Eva het verhaal over Westerbork hoor vertellen. Mijn grootvader leefde in weelde in een villa met uitzicht op het kamp. Ongelofelijk om voor te stellen.”

'Na de oorlog werd er niet over het SS-verleden van mijn opa gesproken'

De geschiedenis dreunt nog altijd door in Winters familie. “Na de oorlog werd er niet over het SS-verleden van mijn opa gesproken. Er is veel verzwegen en onverwerkt. Mijn moeder weet veel, maar praat er nooit over, bang om verantwoordelijk te worden gehouden voor zijn daden.” Winter koos er bewust voor die taboes te doorbreken. “Ik vind het lastig om erover te praten, maar ik ben niet verantwoordelijk voor zijn daden. Ik wil ook niet alleen in schuld denken. Het gaat er meer om: wat kunnen wij nu beter doen? We hebben die verantwoordelijkheid.” Winter spreekt met de scholieren op de dag na de [aanslag in Hanau](#). “Wat er in ons land gebeurt, laat zien dat haat niet is weggeweest.”

De confrontatie met het verleden kan bevrijdend werken, wil Winter de zaal meegeven. “Vraag aan je familieleden hoe het vroeger was, nu ze er nog zijn. Laat je hart spreken, geef je mening. Wees nieuwsgierig naar de ander.”

AfD

Luid applaus doorbreekt de stilte van de afgelopen twee uur. Het is tijd voor vragen. Vingers schieten in de lucht. “Heeft u Hitler ooit gezien?” “Wat waren uw dromen als klein meisje in Westerbork?” “Heeft u nog vrienden van toen?” “Heeft u nachtmerries over de oorlog?” De meeste vragen zijn voor Weyl. “Maakt u zich zorgen over de AfD?” Bij deze vraag klinkt rumoer in de zaal. Weyl zegt dat ze zich niet graag over de Duitse politiek uitlaat. “Rechtse tendensen heb je overal, ook in Nederland. Maar denk goed na als je mag stemmen. Dat partijen democratisch worden gekozen, wil niet zeggen dat ze ook democratisch zijn.”

Geschiedenisleraar Frank Merten, die dit gastcollege uitvoerig met de leerlingen heeft voorbereid, beaamt na de gastles dat de opkomst van de rechts-nationalistische AfD zijn leerlingen bezighoudt. “Ik bespreek dat ook in de klas. Ik vind dat ik daar als geschiedenisdocent niet omheen kan, zeker omdat er parallellen tussen de jaren dertig en nu worden getrokken. Ik leg dan uit dat de omstandigheden in Duitsland tegenwoordig heel anders zijn dan toen Hitler aan de macht kwam.”

Tranen

De bel gaat weer. Er zijn meer vragen dan tijd. Enkele tientallen leerlingen blijven om met Weyl en Winter na te praten. Een van hen is Dominik (15): “Ik vind het zo goed dat ze dit hebben verteld. Ik herkende ook dingen. Mijn oma heeft de oorlog overleefd, maar praat er ook niet graag over”, zegt hij. Gesa (15) kreeg tranen in haar ogen, zegt ze. “Het zo anders dan de geschiedenis in boeken lezen. Nu komt het tot leven en kan ik het me ook veel beter voorstellen.”

De positieve reacties van de leerlingen zijn volgens Weyl en Winter geen uitzondering. Weyl: “Zo gaat het bij 90 procent van de lezingen: veel jongelui met veel betrokkenheid. Het zijn cadeautjes, elke keer weer.” Dat geldt ook voor Winter: “Ik ben altijd opgelucht als het weer klaar is en het verhaal is verteld. Maar de emotionele reacties van de leerlingen zijn de reden om het een volgende keer weer te doen.”

Dit is een artikel gedownload via [duitslandinstituut.nl](https://www.duitslandinstituut.nl).

Artikel:

<https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/35853/vertel-het-door-ik-ben-er-straks-niet-meer>